

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ДИТЯЧОМУ ЖЕБРАЦТВУ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ ТА В УКРАЇНІ

NORMATIVE AND LEGAL PRINCIPLES OF COMBATING CHILD BEGGING IN FOREIGN COUNTRIES AND IN UKRAINE

Максимів І.І., здобувач кафедри
юридичної психології

Національна академія внутрішніх справ

Стаття присвячена аналізу документів міжнародно-правового характеру та нормативних актів чинного законодавства України задля розуміння того, як їхні положення сприяють захисту прав дитини взагалі та, зокрема, захисту її від використання для заняття жебрацтвом. Аргументовано, що необхідність ефективної протидії та профілактики дитячого жебрацтва пов'язана з тим, що це впливає та впливатиме у майбутньому на стан життєдіяльності та дієздатності громадянської самосвідомості в країні. Для висвітлення проблеми використання дітей для зайняття жебрацтвом в Україні, варто порівняти українське законодавство у цій сфері з законодавством інших держав. Для порівняльного аналізу кримінальних законодавств розглянути Кримінальні кодекси Болгарії, Вірменії, Грузії, Голландії, Естонії, Іспанії, Киргизстану, Молдови, Таджикистану, Туреччини, Узбекистану. Констатовано, що кримінальне законодавство зазначених країн передбачає кримінально-правові норми та цілі розділи чи глави, в яких регламентується відповідальність за втягнення неповнолітніх в жебрацтво та використання малолітніх для заняття жебрацтвом. Зазначається, що в кримінальному законодавстві в державах з різними правовими системами не в однаковій мірі визначено родову належність суспільних відносин, яким завдається шкода. Українське законодавство містить низку нормативних актів, що регулюють правові основи захисту прав дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах. Втім, слід констатувати, що належне нормативно-правове забезпечення діяльності з попередження використання дітей для заняття жебрацтвом становить лише основу для вирішення цієї проблеми. Аргументовано, що Кримінальному кодексу України потребує певного реформування з даного питання, посилаючись на положення міжнародного законодавства та позитивний досвід Європейських та інших країн. Пропонується виокремити в Кримінальному кодексі України виділити окремий розділ під назвою «Злочини проти сім'ї та дітей», в якому об'єднати всі суспільно-небезпечні діяння, яких налічується більше тридцяти та які знаходяться в різних розділах Особливої частини і передбачають кримінальну відповідальність за злочини проти дитини.

Ключові слова: жебрацтво, використання неповнолітніх дітей для заняття жебрацтвом, суспільна шкода, кримінальна відповідальність, міжнародне законодавство.

The article is devoted to the analysis of international legal documents and regulations of the current legislation of Ukraine in order to understand how their provisions contribute to the protection of children's rights in general and, in particular, to the protection of children from being used for begging. It is argued that the need for effective counteraction and prevention of child begging is related to the fact that it affects and will affect in the future the state of life and capacity of civic consciousness in the country. In order to highlight the problem of using children for begging in Ukraine, it is worth comparing Ukrainian legislation in this area with the legislation of other states. For a comparative analysis of criminal laws, the author examines the Criminal Codes of Bulgaria, Armenia, Georgia, the Netherlands, Estonia, Spain, Kyrgyzstan, Moldova, Tajikistan, Turkey, and Uzbekistan. It is stated that the criminal legislation of these countries provides for criminal law provisions and entire sections or chapters which regulate liability for involving minors in begging and using minors for begging. It is noted that criminal legislation in States with different legal systems does not equally define the generic nature of the social relations to which harm is caused. Ukrainian legislation contains a number of normative acts regulating the legal framework for the protection of the rights of children in difficult life circumstances. However, it should be noted that proper regulatory and legal support for activities aimed at preventing the use of children for begging is only the basis for solving this problem. The author argues that the Criminal Code of Ukraine needs some reforms on this issue, referring to the provisions of international law and the positive experience of European and other countries. It is proposed that the Criminal Code of Ukraine should include a separate section entitled "Crimes against the Family and Children", which should combine all socially dangerous acts, which number more than thirty and are located in different sections of the Special Part and provide for criminal liability for crimes against children.

Key words: begging, use of underage children for begging, social harm, criminal liability, international law.

Вступ. Жебрацтво дітей як соціальний феномен є однією з важливих характеристик суспільства, одним із параметрів, що відображають стан життєдіяльності соціуму на всіх етапах історичного розвитку. Наявність та поширення цього явища є проблемою не лише сьогодення, а й виступає передумовою формування майбутнього українського народу, враховуючи можливі наслідки повномасштабного вторгнення. Виходячи з наведеного, актуальним постає питання розгляду генезису кримінальної відповідальності за використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом закордоном та в Україні.

В той же час, доцільним виступає здійснення аналізу документів міжнародно-правового характеру та нормативних актів чинного законодавства України задля розуміння того, як їхні положення сприяють захисту прав дитини взагалі та, зокрема, захисту її від використання для заняття жебрацтвом.

Одним із основних питань кримінального права є питання про склад злочину. Правильне встановлення складу злочину забезпечує дотримання гарантованих Конституцією України прав, свобод та законних інтересів особи. Будь-який злочин за своєю суттю є сукупністю

об'єктивних та суб'єктивних ознак, які ми поставили за мету ретельно вивчити.

Необхідність ефективної протидії та профілактики дитячого жебрацтва пов'язана з тим, що це впливає та впливатиме у майбутньому на стан життєдіяльності та дієздатності громадянської самосвідомості в країні. Це положення ґрунтується на тому, що жебрацтво дітей пов'язано: зі злочинністю, яка частково формується саме з подібних осередків молоді; з соціальною ситуацією розвитку населення, до якого входять громадяни, чия соціалізація відбувається у асоціальному середовищі (культурний та матеріальний ступені розвитку).

Для більш детального висвітлення проблеми використання дітей для зайняття жебрацтвом в Україні, варто порівняти українське законодавство у цій сфері з законодавством інших держав. Фахівці Міжнародної організації праці після проведення досліджень виявили, що найбільш поширеною формою експлуатації дитячої праці є торгівля на ринку, потім йде жебракування і вантажні роботи.

Огляд літератури. Важливі питання кримінально-правової та психологічної характеристики, запобігання втягненню дітей у злочинну або іншу асоціальну діяль-

ність розглядалися в роботах Л. С. Алексеева, Т. С. Барила, О. І. Белова, Ф. Г. Бурчака, С. Ф. Денисова, В. В. Дзундзи, С. Г. Киренка, І. С. Кона, І. П. Лановенка, В. Ф. Мороз, А. М. Нечаєва, Б.Ю. Шапіро та ін. Аналізові психологічної складової означеної проблеми присвячено низку праць вітчизняних юридичних психологів, а саме: Ю. І. Ємець, Л. І. Казміренко, М. В. Костицького, О. І. Кудерміної, В. С. Медведєва, О. Є. Мойсєєвої, Л. І. Мороз, І. М. Охріменка та ін.

Матеріали та методи. При написанні пропонованої статті використовувалися загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання, а також порівняльно-правовий метод.

Результати й обговорення. Для порівняльного аналізу кримінальних законодавств ми будемо розглядати Кримінальні кодекси таких країн як Болгарія, Вірменія, Грузія, Голландія, Естонія, Іспанія, Киргизстан, Молдова, Таджикистан, Туреччина, Узбекистан [1–12]. Кримінальне законодавство цих країн передбачає кримінально-правові норми, а подекуди й цілі розділи чи глави, в яких регламентується відповідальність за втягнення неповнолітніх в жебрацтво та використання малолітніх для заняття жебрацтвом. Щодо протидії залучення неповнолітніх до злочинної діяльності, то кримінальне законодавство наявне в державах з різними правовими системами, але варто зазначити, що в них не в однаковій мірі визначено родову належність суспільних відносин, яким завдається шкода.

Наприклад, в Кримінальних кодексах Республіки Болгарія та Республіки Узбекистан даному питанню присвячено глави під назвою «Злочини проти шлюбу, сім'ї та молоді». В КК Грузії, Киргизької Республіки, Республіки Молдова та Республіки Таджикистан – розділи чи глави під назвою ««Злочини проти сім'ї та неповнолітніх». В КК Голландії наявні розділи під назвами ««Злочини проти суспільного порядку» та «Злочини проти суспільної моральності», в КК Іспанії – розділ під назвою «Злочини проти сімейних відносин», в КК Республіки Вірменії – глава під назвою «Злочини проти сім'ї та інтересів дитини». В Кримінальному кодексі Туреччини наявна окрема глава «Жебрацтво».

Здебільшого від історії розвитку кримінального законодавства країни та її юридичної техніки залежить неоднозначність підходів щодо визначення родового об'єкту. Але мають місце й інші особливості.

Хоча втягнення неповнолітніх до злочинних діянь мають однакову правову природу, але диспозиції статей Кримінальних кодексів окремих країн мають свої особливості. Наприклад, у ч. 2 ст. 185 КК Республіки Болгарії говориться: «Хто самовільно візьме або затримає у себе чужу дитину, яка не досягла 14-річного віку, шляхом насильства, погрози, обману, з наміром використовувати дитину в корисливих або аморальних цілях, караються...». Також у ч. 1 ст. 189 КК Республіки Болгарії вказано: «Хто систематично використовує для заняття жебрацтвом особу, про яку він повинен піклуватися, карається...». У ч. 2 цієї ж статті зазначається: «У випадку, якщо обвинуваченими є батьки чи опікуни потерпілого, карається...».

Ст. 253 КК Голландії проголошує: «Особа, яка передає іншій особі або залишає під контроль іншої особи дитину молодше 12 років, по відношенню до якої у неї є законні повноваження, при цьому знаючи, що вона буде використана у цілях жебракування, у якості натурщика, пов'язаних з ризиком, або у роботі, небезпечній чи шкідливій для здоров'я, підлягає покаранню...».

У ч. 1 ст. 233 Кримінального кодексу Іспанії йдеться: «Особа, які таємно використали чи надали малолітніх або недієздатних осіб для заняття жебрацтвом, караються...». У ч. 2 ст. 233 зазначається: «Якщо ці дії супроводжувалися торгівлею малолітніми або недієздатними особами, жорстоким з ними поведінням або залюкуванням, а також примушуванням до вживання шкідливих для здоров'я речовин, то признається покарання...».

Ст. 545 КК Туреччини проголошує: «Особа, яка схиляє дітей у віці до 15 років до заняття жебрацтвом або дозволяє дітям у віці до 15 років, які знаходяться під їх опікою, піклуванням, охороною або наглядом, жебракувати, або яка дозволяє будь-кому використовувати дітей для жебрацтва, карається...».

У ст. 166 КК Республіки Вірменія йдеться: «Втягнення дитини в систематичне вживання алкогольних напоїв, в немедичне вживання сильнодіючих речовин або інших одурманюючих речовин, в проституцію, бродяжництво або жебрацтво, в скоєння дій, пов'язаних з виготовленням матеріалів або предметів порнографічного характеру, скоєні особою, яка досягла вісімнадцятирічного віку, караються...».

Ст. 123 КК Естонської Республіки викладена таким чином: «Використання прав опікуна або піклувальника в корисливих цілях на шкоду інтересам підопічного карається...».

У КК колишніх пострадянських республік, таких як Грузія, Киргизька Республіка, Республіка Молдова, Таджикистан, Республіка Узбекистан встановлена кримінальна відповідальність за втягнення неповнолітнього у заняття жебрацтвом, однак окремо не вказано про відповідальність за використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом.

Специфікою КК Республіки Таджикистан є те, що до ст. 165 існує примітка: «Втягнення неповнолітнього в скоєння злочину», яка відсутня в законах всіх інших країн, та визначається, що «під поняттям неповнолітній в даній статті розуміються не тільки неповнолітні, але й малолітні особи».

На відміну від вищесказаного, в Кримінальному кодексі Голландії потерпілою від використання в жебрацтві є дитина молодше 12 років. В КК Іспанії потерпілим від використання в жебрацтві, поряд з малолітньою особою, визнається також і недієздатна особа. КК Туреччини потерпілими від цього злочину визначає дітей до 15 років, КК Норвегії – дитина до 16 років.

Таким чином, порівняльний аналіз кримінального законодавства окремих країн ближнього і дальнього зарубіжжя щодо встановлення відповідальності за використання дитини для заняття жебрацтвом дає нам підстави звернути увагу на такі основні відмінності. По-перше, норма, якою встановлено відповідальність за використання дитини для заняття жебрацтвом, знаходиться у різних розділах чи главах кримінального законодавства, переважно в тих, об'єктом яких є сімейні відносини та нормальний розвиток неповнолітніх. По-друге, поряд із суспільно небезпечним діянням «використання», у диспозиціях статей присутні такі діяння як: «передача дитини іншій особі чи надання малолітнього для заняття жебрацтвом іншій особі», «утримання дитини з метою використання у жебрацтві», «торгівля малолітніми», «жорстоке поводження», «втягнення в проституцію та бродяжництво», «примушування до вживання шкідливих для здоров'я речовин», «схилення чи дозвіл дитині жебракувати». По-третє, існує неоднозначний підхід щодо визначення особи, потерпілої від використання для заняття жебрацтвом чи втягнення в жебрацтво. Зокрема, під поняттям «неповнолітній» розуміються не тільки неповнолітні, але й малолітні особи. Під поняттям «дитина» розуміються особи до 12-ти років, до 15-ти років та до 16-ти років. Потерпілим при використанні для заняття жебрацтвом, поряд із малолітньою особою, визнається також і недієздатна особа.

У деяких зарубіжних країнах відведені повноцінні розділи, в яких відбувається конкретизоване регламентування таких діянь, як втягнення малолітньої дитини у жебрацтво і використання її для заняття даною діяльністю. На наш погляд, КК України потребує певного реформування з даного питання, посиленою повинна бути міжнародного законодавства та позитивний досвід Європейських

та інших країн. Наприклад, у кримінальному законодавстві Іспанії міститься норма про відповідальність за торгівлю людьми задля заняття жебрацтвом. Кримінальне законодавство Болгарії містить норми про відповідальність за самовільне викрадення дитини або утримання чужої дитини шляхом насильства, погрози чи обману з наміром використовувати її для заняття жебрацтвом або змушування її до цієї діяльності [13, с. 114–115].

Можна зробити загальний висновок про те, що законодавці всіх країн мають єдиний намір захистити дітей від негативного та згубного впливу дорослих осіб. Хочеться звернути особливу увагу на те, що в кримінальних кодексах багатьох вищезазначених країн існують цілі розділи чи глави, які присвячені захисту сім'ї та дітей. Тому ми вважали б за доцільне і в Кримінальному кодексі України виділити окремий розділ під назвою «Злочини проти сім'ї та дітей», в якому об'єднати всі суспільно-небезпечні діяння, яких налічується більше тридцяти та які знаходяться в різних розділах Особливої частини і передбачають кримінальну відповідальність за злочини проти дитини.

Українське законодавство, що регулює правові основи захисту прав дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах: Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 р. (Редакція від 30.12.2023 р.); Закон України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 02.06.2005 р. (Редакція від 05.10.2023 р.); Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 р. (Редакція від 31.12.2023 р.); Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» 21.06.2001 р. (Редакція від 03.08.2023 р.); Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» від 18.12.2018 р.; Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24.01.1995 р. (Редакція від 03.08.2023 р.); Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011 р. (Редакція від 31.03.2023 р.); Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13.01.2005 р. (Редакція від 03.08.2023 р.); Постанова КМУ від 01.06.2020 р. № 585 «Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах» (Редакція від 04.08.2021 р.); Постанова КМУ від 01.06.2021 р. № 579 «Про затвердження Державної цільової соціальної програми “Молодь України” на 2021—2025 роки та внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України»; Постанова КМУ від 23.09.2008 р. № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» (Редакція від 19.12.2023 р.); Постанова КМУ від 08.10.2008 р. № 905 «Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей» (Редакція від 09.06.2023 р.); Постанова КМУ від 26.04.202 р. № 565 «Про затвердження Положення про прийомну сім'ю» (Редакція від 19.12.2023 р.).

Втім, слід констатувати, що належне нормативно-правове забезпечення діяльності з попередження використання дітей для заняття жебрацтвом становить лише основу для вирішення цієї проблеми. Економічні реформи 1991 р. і наступних років в Україні, війна з 2014 року, повномасштабне вторгнення 2022 року спричинили майже повну втрату минулих соціальних досягнень, підірвали соціальну захищеність суспільства, матеріальні умови життя і достойного існування широких прошарків населення. Основним і майже єдиним показником правтєї чи іншої людини став ступінь її матеріальної забезпеченості. Почали окреслюватися ознаки деградації системи соціального захисту незаможних і непрацездатних грома-

дян суспільства. В сукупності це спричинило активізацію жебрацтва як соціального та соціально-психологічного явища та зростання питомої ваги дітей в його лавах.

Зважаючи на зазначене, можна запропонувати наступну класифікацію жебраків:

1) ті, що займаються жебрацтвом тимчасово (від випадку до випадку, за обставинами і т. ін.), у зв'язку зі скрутною життєвою ситуацією. Як правило, це люди, які втратили землю, роботу, майно, постраждали від стихійних лих, неврожаїв, пожеж, тощо та змушені просити милостиню. Для більшості з них це було вимушеним станом, альтернативою голодної смерті. При першій можливості вони прагнуть повернутися до звичного трудового способу життя;

2) ті, що займаються жебрацтвом постійно – непрацездатні громадяни, які не одержали відповідної підтримки з боку сім'ї, громади чи парафії. Серед них чимало калік, божевільних або таких, хто має психічну патологію, дітей-сиріт. Як правило, вони змушені здобувати їжу збором подаяння;

3) «професійні» жебраки – громадяни, які вбачають в зборі милостині свою основну трудову діяльність, іншої суспільно-корисної роботи вони не шукають, це їх усвідомлений вибір такого соціального становища. Для них жебрацтво – своєрідний «бізнес» з усіма його атрибутами: конкуренцією, розділом території, прибутковими місцями, професійними секретами, «трудовами династіями», школами підготовки і навіть «професійними» об'єднаннями.

Все це дозволяє розглядати жебракування даної категорії осіб як професію і використовувати термін «професійне жебрацтво». Припустити, що всі вони мають високий матеріальний рівень життя, немає підстав. У соціальному аспекті їх статус вкрай низький. Проте, рівень доходів від жебрацтва щодо мінімального заробітку був цілком прийнятний – практично у всіх країнах доходи від милостині перевищували мінімальний розмір оплати праці, до того ж жебрацтво не вимагало значних зусиль, і багатьох це влаштовувало.

Таким чином, ставлення суспільства до жебрацтва має свою давню історію. На перших етапах розвитку культурного середовища жебраками ставали люди, яких плем'я виганяло зі своїх рядів через порушення чинних соціальних норм, злочинство стосовно сородичів, прояви боягузтва в бою тощо. З появою державності та усталенням сімейних відносин з'являються прошарки населення, які з різних причин залишаються поза суспільством (немічні, каліки, несімейні та бездомні). Формуванню поблажливого ставлення до жебраків немало сприяло розповсюдження християнства з його заповіддю про любов до ближнього.

В Європі в XII–XIV ст. жебрацтво набуло масового характеру, через що відбувається відторгнення жебраків як суспільного елементу. Жебрацтво офіційно визнається соціальним злом, а держава вдається до нормативно-правового регламентування відносин суспільства і жебраків, зокрема, їх примусового утримання в спеціально створених установах тюремного типу. В Російській імперії від часів Петра I жебрацтво також засуджувалося, а «професійні» жебраки каралися. Одночасно непрацездатне населення починає отримувати соціальну допомогу від держави, а працездатне – зобов'язується трудитися під страхом направлення до в'язниці.

Вперше кримінальна відповідальність за використання дітей для заняття жебрацтвом батьками, опікунами чи піклувальниками була встановлена «Укладенням про покарання кримінальні і виправні» 1845 р. Першим систематизованим законодавчим документом України, що встановлював кримінальну відповідальність батьків за залучення дітей до жебрацтва, став Кримінальний кодекс УРСР 1927 р. Згідно зі ст. 208 Кримінального кодексу УРСР від 1960 р., встановлена кримінальна відповідаль-

ність за втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, пияцтво, заняття жебрацтвом, проституцією, азартними іграми, а також використання неповнолітніх для цілей паразитичного існування. Вважаємо за необхідне зазначити, що до базових нормативних актів упорядкування суспільних відносин, які здійснюються державою за допомогою права та спрямовані на захист прав і свобод дітей, профілактику використання дітей для заняття жебрацтвом слід віднести, насамперед, низку міжнародних нормативно-правових документів, а саме: Конвенцію про примусову чи обов'язкову працю від 28.07.1930 р. (ратифіковано 10.08.1956 р.); Загальну декларацію прав людини від 10.12.1948 р.; Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. (ратифіковано 17.07.1997 р.); Декларацію прав дитини від 20.11.1959 р.; Європейську конвенцію про усиновлення дітей від 24.04.1967 р.; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. (ратифіковано 19.10.1973 р.); Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 16.12.1966 р. (ратифіковано 19.10.1973 р.); Декларацію про права розумово відсталих осіб від 20.12.1971 р. (ратифіковано від 19.10.1973 р.); Європейську конвенцію про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом від 15.10.1975 р.; Європейську конвенцію про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми від 20.05.1980 р.; Конвенцію про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25.10.1980 р.; Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила») від 29 листопада 1985 р.; Декларацію про соціальні та правові принципи, що стосуються захисту і благополуччя дітей, особливо при передачі їх на усиновлення на національному та міжнародному рівнях від 03.12.1986 р.; Конвенцію про права дитини від 20 листопада 1989 р. (ратифіковано 27.02.1991 р.); Всесвітню декларацію про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей від 30.09.1990 р.; Керівні принципи ООН по попередженню дитячої злочинності (Керівні принципи, прийняті в Ер-Ряді) від 14.12.1990 р.; Правила ООН, що стосуються захисту неповнолітніх, позбавлених волі від 14.12.1990 р.; Всесвітню декларацію про забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей від 30.09.1990 р.; Конвенцію про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення від 29.05.1993 р.; Європейську конвенцію про здійснення прав дітей від 25.01.1996 р.; Конвенцію про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей від 19.10.1996 р.; Конвенцію про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці від 17.06.1999 р. (ратифіковано 05.10.2000 р.); Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах від 01.01.2000 р. (ратифіковано 23.06.2004 р.); Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії від 01.01.2000 р. (ратифіковано 03.04.2003 р.); Конвенцію про контакт з дітьми від 15.05.2003 р.; Європейську конвенцію про усиновлення дітей від 27.11.2008 р. (ратифіковано 15.02.2011 р.); Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо процедури повідомлень від 20.11.2014 р. (ратифіковано 16.03.2016 р.).

Важливими партнерами України у сфері охорони дитинства є Дитячий Фонд Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ), Міжнародна Організація Праці (МОП), котрі опікуються різного роду правами дітей. За даними ООН, Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. затверджує, що «дитиною є кожна людська істота до досяг-

нення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше». Хоча, насправді, більшість фахівців із захисту прав дітей вважають, що 18-річний вік слід розглядати як «ідеальний» для розмежування кінця дитинства і дорослого життя. Це визначення прописано в Конвенції про права дитини і є важливим, тому що на практиці багато країн вирішили встановити вік нижчий, ніж 18 років. У багатьох, якщо не в більшості юрисдикцій, також немає єдиної концепції, і тому вік варіюється залежно від конкретних ситуацій, наприклад, вік для згоди на статеві стосунки може відрізнятися від віку для служби в армії або купівлі нерухомості, а також вік хлопчиків і дівчаток іноді також може відрізнятися, наприклад, при погодженні на шлюб.

Всі міжнародні документи мають своє відображення в національному законодавстві, але дещо в трансформованому вигляді, наприклад, у питанні міграції, проституції, жебрацтва тощо. Хоча, якщо країна є державою-учасником Конвенції № 182 МОП та/або Палермського Протоколу, тоді у випадку, коли зокрема йдеться про експлуатацію чи про жебрацтво, вона повинна одностайно з іншими країнами-учасниками вважати дитиною тільки особу до 18 років. Ці два міжнародні документи не дозволяють будь-які розбіжності у визначенні:

- за даними МОП про найгірші форми дитячої праці Конвенції про працю (1999 р., № 182), «термін дитина застосовується до всіх осіб, які не досягли 18-го віку»;
- за даними ООН, Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми (2000 р.), особливо жінками і дітьми, і покарання за неї (відомий як Палермський Протокол), «дитина означає особу, молодшу вісімнадцяти років».

Відповідно до ст. 36 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 р. держави, що її ратифікували, мають за обов'язок захищати дитину від усіх форм експлуатації, що завдають шкоди будь-якому аспекту життя дитини. У ст. 37 тієї ж Конвенції проголошено, що держави-учасниці мають забезпечити умови, аби жодна дитина не піддавалась катуванням та іншим жорстоким, нелюдським або принижуючим гідність видам поведінки чи покарання.

Також, в Конвенції зазначено наступне: у зв'язку з фізичною та розумовою незрілістю дитина потребує особливої охорони, турботи і допомоги, у тому числі належного правового захисту. Для повного і гармонійного розвитку її особистості дитині необхідно рости в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові і розуміння.

Згідно Конвенції про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182, до цих «найгірших форм дитячої праці належить «...робота, яка за своїм характером чи умовами, в яких вона виконується, може завдавати шкоди здоров'ю, безпеці чи моральності дітей». А жебракування і є саме такою роботою.

Висновки. В чинному Кримінальному кодексі України проблема втягнення дитини в жебракування відображена в ст. 304 КК – «Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність» розділу XII – «Злочини проти громадського порядку та моральності» в диспозиції ч. 1 – «Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, у пияцтво, у заняття жебрацтвом, азартними іграми...» (згідно Закону України № 616-VI від 01.10.2008 р.); в ст. 150-1 КК – «Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом» (Кодекс доповнено статтею 150-1 згідно з Законом № 894-VI від 15.01.2009 р.; із змінами, внесеними згідно з Законом № 3571-VI від 05.07.2011), а також в ст. 166 КК – «Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування» розділу III – «Злочини проти волі, честі та гідності особи».

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс республіки Узбекистан. К: ОБК, 2019, 194 с.
2. Bulgaria: Criminal Code. URL: <https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/1968/en/37489>
3. Кримінальний кодекс Вірменії. URL: <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1349&lang=rus>
4. Кримінальний кодекс Грузії. URL: https://matsne.gov.ge/index.php?option=com_jdmssearch&view=docView&id=16426
5. Penal Code of the Netherlands. URL: https://sherloc.unodc.org/cld/document/nld/1881/penal_code_of_the_netherlands.html
6. Кримінальний кодекс Естонії. URL: https://www.riigiteataja.ee/en/compare_original/501042019020
7. Кримінальний кодекс королівства Іспанії. К: ОБК, 2017, 284 с.
8. Кримінальний кодекс Турецької республіки. К: ОБК, 2021, 190 с.
9. Кримінальний кодекс республіки Таджикистан. К: ОБК, 2019, 288 с.
10. Кримінальний кодекс республіки Молдова. К: ОБК, 2016, 462 с.
11. Кримінальний кодекс республіки Казахстан. К: ОБК, 2016, 490 с.
12. Кримінальний кодекс Киргизької республіки. URL: https://continent-online.com/Document/?doc_id=36675065
13. Семчук Н. О. Суб'єкт та суб'єктивна сторона залучення неповнолітніх до заняття жебрацтвом за законодавством України та деяких зарубіжних країн. *Вісник Академії адвокатури України*. 2011. № 2. С. 113–118.
14. Войтович Н.М., Бричка Б.Б., Гримак О.Я. Жебрацтво як девіація: Історичний та соціальний аспект. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2021. Том 32 (71) № 3. С. 39–44.